

УДК 339.9

ГАВРИЛКО Т.О.,

к.е.н., доцент,
доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту
Навчально-наукового інституту Економіки та менеджменту
Національного авіаційного університету

ТРАНСНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ

***Анотація.** У статті розглянуто транснаціоналізацію економічного розвитку України в умовах глобальної конкуренції. Проаналізовано такі економічні показники як: індекс глобальної конкурентоспроможності, умови ведення бізнесу в Україні, індекс економічної свободи, індекс відкритості торгівлі та коефіцієнт України у рейтингу сприйняття корупції. Досліджено динаміку та приріст ПІІ ТНК в економіку України та їх розподіл за основним країнами-інвесторами та регіонами України.*

Ключові слова: транснаціоналізація, глобальна конкурентоспроможність, ТНК, приріст ПІІ, економічна свобода, країни-інвестори, ведення бізнесу, глобальна конкуренція.

Гаврилко Т.А., к.э.н., доцент, доцент кафедры финансов, учета и аудита Учебно-научного института Экономики и менеджмента Национального авиационного университета.

ТРАНСНАЦИОНАЛИЗАЦИЯ ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛЬНОЙ КОНКУРЕНЦИИ

***Аннотация.** В статье рассмотрено транснационализацию экономического развития Украины в условиях глобальной конкуренции. Проанализированы такие экономические показатели как: индекс глобальной конкурентоспособности, условия ведения бизнеса в Украине, индекс экономической свободы, индекс открытости торговли и коэффициент Украины в рейтинге восприятия коррупции. Исследована динамика и прирост ПИИ ТНК в экономику Украины и их распределение по основным странам-инвесторам и регионам Украины.*

Ключевые слова: транснационализация, глобальная конкурентоспособность, ТНК, прирост ПИИ, экономическая свобода, страны-инвесторы, ведения бизнеса, глобальная конкуренция.

Gavrillo T.O., PhD in Economics, Associate Professor of Finance, Accounting and Audit Department, Educational and Research Institute of Economics and Management of the National Aviation University.

TRANSNATIONALIZATION OF THE ECONOMY OF UKRAINE IN THE GLOBAL COMPETITION CONDITIONS

***Abstract.** The article considers the transnationalization of Ukraine's economic development in the conditions of global competition. The economic indicators such as: The Global Competitiveness Index, Doing business in Ukraine, Index of Economic Freedom, The Global Enabling Trade Index and Ukraine's coefficient of corruption perception rating were analyzed. The dynamics and growth of FDI of TNCs in the Ukrainian economy and their distribution by major investor countries and regions of Ukraine was researched.*

Key words: transnationalization, global competitiveness, TNCs, FDI growth, economic freedom, investor countries, doing business, global competition.

Актуальність проблеми. В умовах глобальної конкуренції в економіці України транснаціональні компанії відіграють важливу роль у формуванні стратегії розвитку національної економічної системи. Перспективні напрями розвитку і транснаціоналізація економіки України вимагають активізації дій національних суб'єктів господарювання в процесі транснаціоналізації через залучення прямих іноземних інвестицій світових ТНК і формування транснаціонального характеру бізнесу власних компаній. При цьому на перший план виходить питання забезпечення конкурентоспроможності національної економіки [1, с.34].

Аналіз досліджень і публікацій. Теоретичні засади транснаціоналізації та діяльності транснаціональних компаній досліджено у працях таких зарубіжних учених, як І. Ансофф, В. Аньшин, Ч. Д'авені, Д. Карро, Ф. Котлер, Р. Кейвз, Ч. Кіндельбергер, Дж. Маркузен, М. Портер, О. Пригожин, Г. Саймон, А. Слівотські, Р. Такер, Дж. Хайнс, М. Хаммер, Дж. Чампі, Ю. Яковець.

Значним внеском у дослідження різних аспектів формування та діяльності ТНК є праці вітчизняних учених О. Білоруса, В. Білошапки, В. Будкіна, В. Грушка, М. Дудченка, А. Кредісова, Д. Лук'яненка, С. Панченка, А. Пересади, А. Поручника, І. Радіонової, В. Рокочої, А. Румянцева, М. Рубцової, В. Сіденка, А. Філіпенка та ін. Разом з тим, дана наукова проблема залишається недостатньо розкритою та обґрунтованою, в контексті участі України в процесах транснаціоналізації світової економіки.

Метою статті є дослідження участі України в процесах транснаціоналізації світової економіки в глобальному бізнес-середовищі.

Виклад основного матеріалу. Процеси транснаціоналізації в сучасних умовах мають динамічно розвиватися, що впливає на функціонування світової економіки. Відповідно основними тенденціями розвитку світового господарства є формування глобальної економіки, концентрація транснаціонального капіталу, розвиток високотехнологічних галузей промисловості та зростання рівня транснаціоналізації переважної більшості країн.

Характер операцій учасників світового ринку, диверсифікація міжнародної економічної діяльності суб'єктів міжнародної економіки вже не дозволяє ототожнювати їх тільки з країною національної приналежності. Транснаціоналізація призводить до того, що, перш за все, посилюється конкуренція країн за ресурси у всіх сегментах глобалізованої економіки [10, с.41].

За даних умов обраний Україною курс на модернізацію національної економіки потребує суттєвих нововведень у розгалуженій системі виробництва. Це є тим більш важливим, що розвиток України в найближчі десятиліття буде відбуватись в умовах жорсткої міжнародної конкуренції на фоні щорічних втрат позицій країни у рейтингу глобальної конкурентоспроможності.

Згідно зі звітом Всесвітнього економічного форуму The Global Competitiveness Report 2016–2017, індекс глобальної конкурентоспроможності України становив 4,00, за яким вона зайняла 85 місце серед 138 країн світу, подібне зниження демонстрували також Єгипет, Гана, Уругвай та Бенін [12], (табл. 1).

Таблиця 1

Індекс глобальної конкурентоспроможності України

	Позиція в рейтингу	Сумабалів(1-7)
GCI 2016-2017	85	4
GCI 2015-2016	79	4
GCI 2014-2015	76	4,14
GCI 2013-2014	85	4,05
GCI 2012-2013	84	4,12
GCI 2011-2012	82	4
GCI 2010-2011	89	3,9
GCI 2009-2010	83	4
GCI 2008-2009	72	4,1
GCI 2007-2008	71	4

Примітка. Складено автором за даними The Global Competitiveness Report - 2017.

Непогані результати Україна показала за такими показниками як здоров'я та початкова освіта (54 місце), вища освіта (33 місце), розмір ринку (47 місце), інновації (52 місце). З 12 показників проблемними виявилися питання рівня розвитку фінансового ринку (130 місце), розвитку інститутів (129 місце), макроекономічного середовища (128 місце), а також ефективності товарних ринків (180 місце), [12], (рис. 1).

Рис. 1. Місце України за індексом глобальної конкурентоспроможності в 2016-2017 рр.,

Примітка. Побудовано автором за даними The Global Competitiveness Report -2017.

Однією з причин зазначеної ситуації є незадовільний стан інноваційної складової національної економіки через нестачу власних інвестиційних ресурсів (у 2016 році за категорією інтелектуальної власності Україна посідала 95-ту позицію зі 130 країн). За даних умов виникає необхідність залучення прямих іноземних інвестицій (ПІІ) через механізм транснаціоналізації (в рамках якого інвестиційні ресурси вільно перерозподіляються у масштабі світового господарства), адже ТНК на сьогодні є одним з основних українських інвесторів [11, с.720].

В Україні зареєстровано близько 7 тис. філій іноземних ТНК (приблизно 0,8% від загальної кількості філій ТНК). За різними оцінками, щорічна потреба України в інвестиціях сягає 100-120 млрд дол. США. З огляду на існуючі розміри прямих іноземних інвестицій в економіку України можна констатувати постійне зростання потреби в них [3].

У 2016 році в економіку України іноземними інвесторами вкладено 4405,8 млн дол. США прямих інвестицій. Спостерігається тенденція скорочення обсягів ПІІ в економіку України в 2016 році в порівнянні з попередніми роками, оскільки під час кризових явищ іноземні підприємства забирають капітали із приймаючої країни і спрямовують їх у країну базування, щоб там стабілізувати ситуацію. Серед таких компаній варто відзначити голландську компанію «Shell», американські корпорації «Chevron» та «ExxonMobil», російську компанію «Лукойл Україна», угорсько-польську авіакомпанію «Wizz Air Україна» [3], (рис. 2).

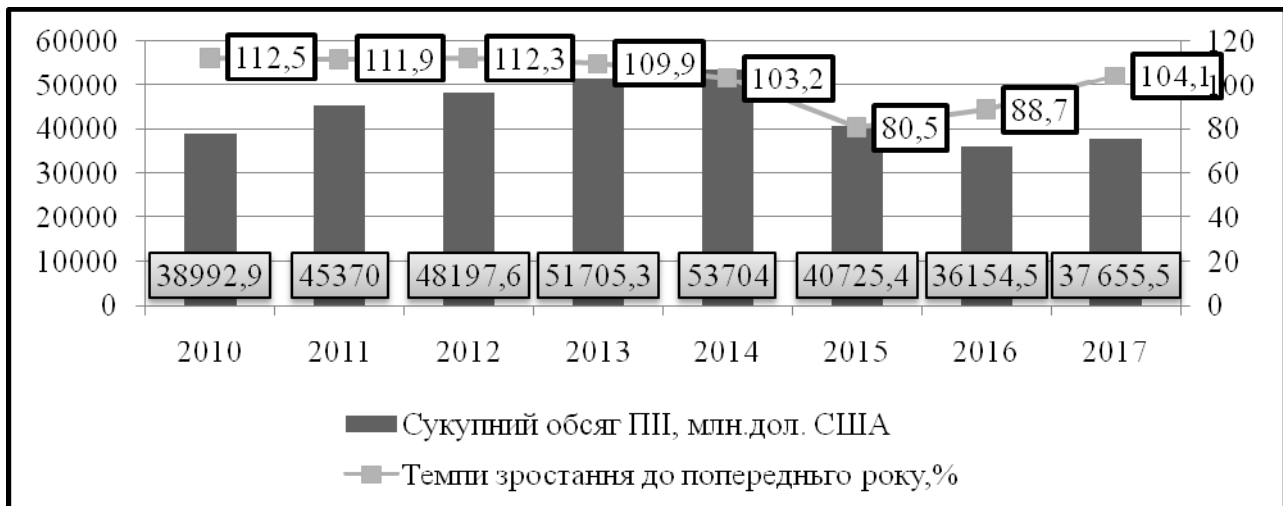

Рис. 2. Динаміка та приріст ПІІ ТНК в економіку України в 2010-2016рр., (млрд дол. США; %)

Примітка. Побудовано автором за даними Державної служби статистики України.

Незважаючи на фактори, які вплинули на вітчизняну економіку, країни продовжують вкладати капітал. Основними країнами-інвесторами в 2016 році були: Росія, Кіпр, Велика Британія, Нідерланди і Австрія. Частка цих країн понад 70% загального обсягу прямих інвестицій, що свідчить про незадовільну диверсифікацію джерел залучення ПІІ в Україну. Потрібно також відмітити, що головним інвестором України, незважаючи на військовий конфлікт, у 2016 році була Росія, яка вклала 1,6 млрд дол. США. Це пов'язано з тим, що російські банки значну частину коштів вкладали у свої дочірні українські банки[3], (рис. 3).

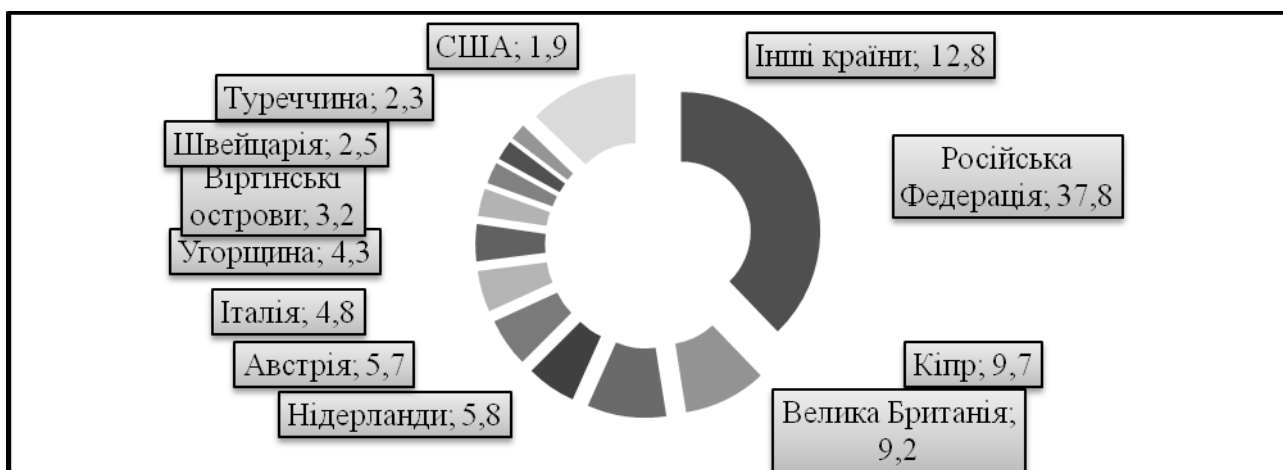

Рис. 3. Розподіл ПІІ ТНК в Україну за основним країнами-інвесторами на 01.01.2017 р., (% до загального обсягу)

Примітка. Побудовано автором за даними Державної служби статистики України.

Також, за останні п'ять років дещо змінилася географічна структура ПІІ, хоча основним інвестором залишаються країни ЄС. Метою інвестування для багатьох іноземних інвесторів поки що є використання ринку України для отримання швидкого прибутку та їх схильність до фінансових зловживань та відмивання коштів. Більшість інвестицій з країн-офшорів в Україну – це український або російський капітал, власники якого використовують компанії в Кіпрі та інших офшорах для оптимізації оподаткування та отримання специфічного правового статусу. Проаналізована диверсифікація джерел залучення ПІІ по країнах-інвесторах може бути ризиком залежності економіки України від політики декількох країн – основних інвесторів.

Варто зазначити, нерівномірний розподіл обсягів залучення ПІІ у регіони України. В найбільш економічно розвинені регіони надходить 76% іноземних інвестицій (Дніпропетровська, Одеська, Харківська, Київська, Донецька області), з них 54% в м. Київ. Однак, таке спрямування ПІІ не сприяє їх рівномірному соціально-економічному розвитку та посилює подальше збільшення розриву між ними [3], (рис. 4).

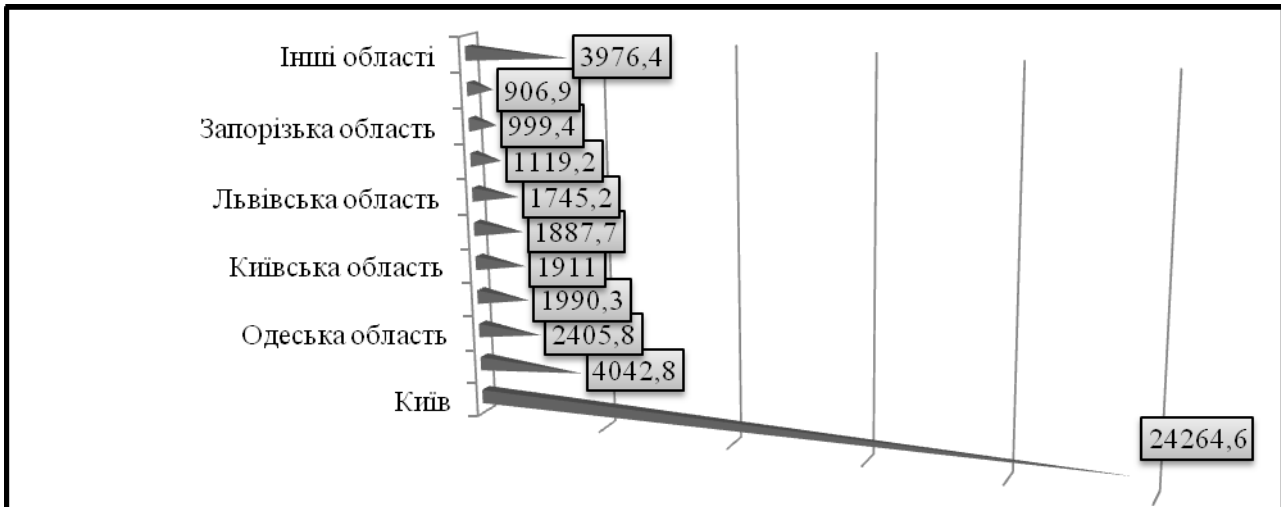

Рис. 4. Розподіл надходження ПІІ в регіони України на 01.01.2017р., (млн дол. США)

Примітка. Побудовано автором за даними Державної служби статистики України.

Однією з найвідоміших міжнародних методик оцінки інвестиційного клімату є щорічне рейтингове дослідження Світового банку «Ведення бізнесу». Згідно з доповіддю «Ведення бізнесу 2017» показники України покращилися. Зокрема, протягом трьох останніх років вона піднялася зі 112-го на 80-е місце. Зростання показників України в рамках рейтингу «Ведення бізнесу» відбулося насамперед завдяки спрощенню процедур, необхідних для започаткування справи [2].

Але в Україні є й проблеми для бізнесу: підключення до електромереж (130 місце), отримання дозволів на будівництво (140 місце), ведення транскордонної торгівлі (115 місце) і процедура банкрутства (150 місце). Разом з тим, щодо реєстрації підприємств та показника кредитування Україна посідає 20 місце [2], (рис. 5).

Рис. 5. Умови ведення бізнесу в Україні в 2017 році

Примітка. Побудовано автором за даними дослідження СБ «Ведення бізнесу – 2017».

Наступним показником щодо оцінки інвестиційного клімату є Index of Economic Freedom (Індекс економічної свободи), що оцінює рівень економічної свободи в країнах світу. Індекс економічної свободи України в 2015 році становив 46,8 бали, а в 2016 році 48,1 бала. При цьому середній бал у регіоні – 68, а в світі – 60,9. Максимальна оцінка за цим рейтингом складає 100 балів. Із досягнень України за рік автори відзначають торгову свободу і податкову політику, із моментів, що викликають занепокоєння: верховенство закону, державні витрати, інвестиційну свободу. За цим рейтингом Україна належить до економічно невилільних деспотичних держав, де економічна свобода обмежується та є репресивною [7], (рис. 6).

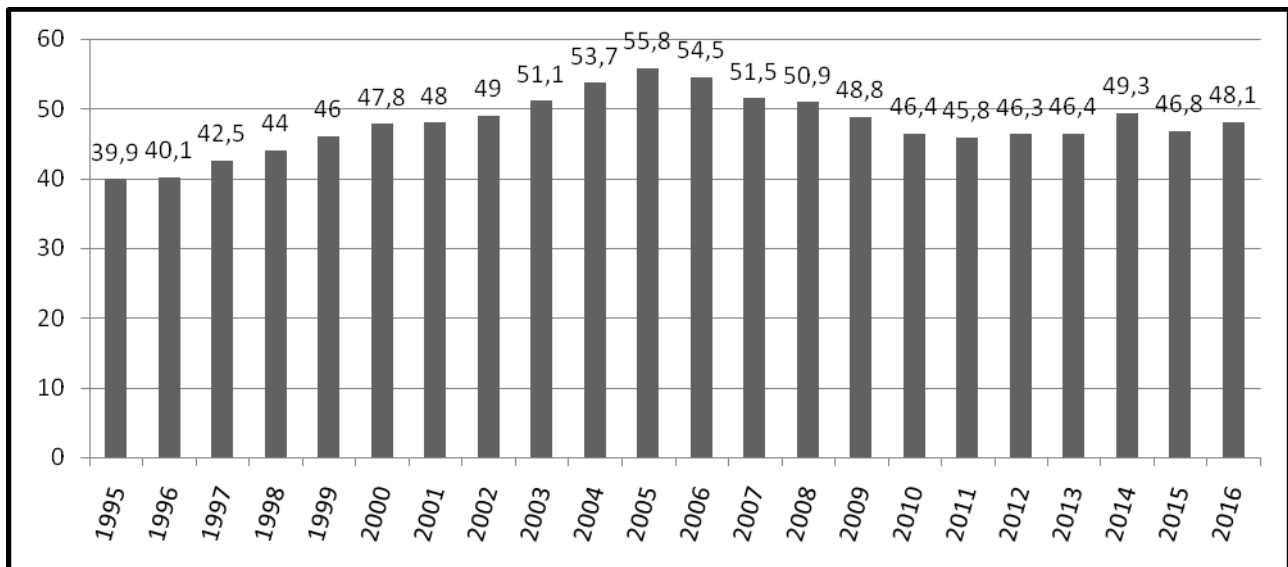

Рис. 6. Індекс економічної свободи України за 1995-2016 рр.

Примітка. Побудовано автором за даними Index of Economic Freedom 2017.

Важливим показником, що характеризує відкритість економіки України є зовнішньо-торгівельна квота – частка експорту та імпорту в ВВП. В 2016 році вона становить 104%, що перевищує норму (45%) та свідчить про відкритість економіки України [5].

Індекс сприйняття корупції Transparency International – один з найважливіших рейтингів країни для її інвестиційної привабливості, кредитоспроможності, розуміння і сприйняття країни на світовій арені. Його застосовують у політологічних та економетричних дослідженнях для пояснення ефективності державного управління, економічного розвитку та рівня демократії.

За Індексом сприйняття корупції, який оприлюднив міжнародний рух з протидії корупції Transparency International в 2016 році Україна отримала 29 балів зі 100 можливих і посіла 131 місце серед 176 країн світу. Чим більший у країни бал, тим вище вона у списку [8], (рис. 8).

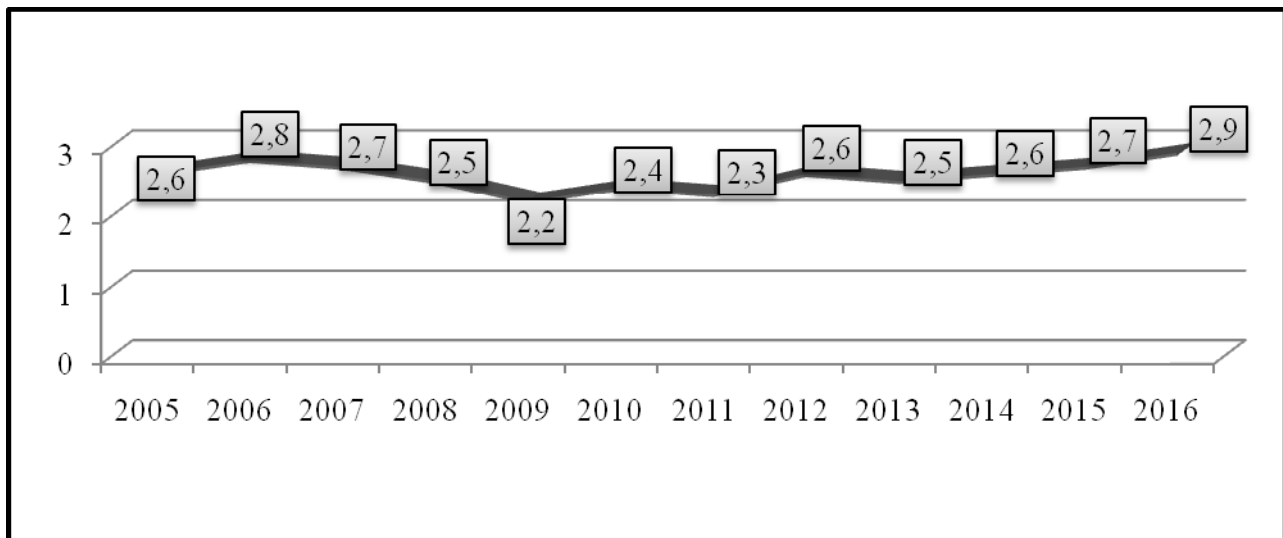

Рис. 8. Коефіцієнт України у рейтингу сприйняття корупції в 2005-2016 рр.

Примітка. Побудовано автором за даними міжнародного руху з протидії корупції Transparency International.

Україна має такий показник як Казахстан, Росія, Непал та Іран. Покращенню позиції у світовому рейтингу сприяло просування антикорупційної реформи, але відсутність дієвої судової системи та фактична безкарність корупціонерів не дає Україні зробити потужний ривок і подолати 30-бальний бар'єр. Поліпшити показники країни можливо за допомогою системи відкритого уряду, завдяки якій громадськість може залучати лідерів країни до відповідальності. В той час як низькі показники - ознака панівного хабарництва, недостатності покарання за корупцію і наявності державних інститутів, які не реагують на потреби громадян [8].

За іншими рейтингами позиції України також є надзвичайно низькими. Дані рейтинги є вагомими, оскільки надають незалежну оцінку економічному стану країни, відображаючи її сприйняття у зовнішньому середовищі та мають особливе значення, адже широко використовуються як приватними інвесторами, міжнародними організаціями, так і великими ТНК при оцінці макроекономічних умов ведення бізнесу.

Проаналізувавши рейтинги варто зазначити, під впливом світової фінансової кризи позиції України знизилась, що значною мірою вплинуло на експортоорієнтованість економіки та зумовлює зниження її інвестиційної привабливості. За даних умов Україні слід зменшити залежність національної економіки від експортоорієнтованих галузей та створити сприятливі умови для функціонування корпоративного капіталу.

Українські компанії все активніше здійснюють транснаціоналізацію бізнес-операцій. Їх діяльність виходить за межі національної економіки, вже не обмежуючись збільшенням обсягів експортно-імпортних операцій, а перетворюючись на повноцінні ТНК. До найбільших ТНК в Україні відносять: «УкрАВТО»; «Індустріальний Союз Донбасу»; «ROSHEN»; «System Capital Management» та ін. [6, с.115].

Експансія ТНК в Україні здійснюється не шляхом побудови виробничих комплексів та науково-дослідних центрів, а злиттям чи поглинанням вже існуючих національних компаній.

Основними напрямками концентрації інтересів ТНК щодо української економіки є АПК, промисловість і фінансовий ринок, що обумовлено ступенем ефективності функціонування цих секторів економіки та їх стратегічною важливістю для створення ВВП. Враховуючи рівень розвитку науково-технічного прогресу, вказані галузі є не тільки стратегічно важливими, але й перспективними щодо реалізації інноваційних програм. Тобто іноземні компанії не прагнуть вкладати кошти у високотехнологічні галузі, а більшість інвестицій спрямовують у торгівлю, переробну промисловість, нерухомість та будівництво. Найбільша інвестиційна активність спостерігається в енергетиці (31% залучених коштів), металургії (24%), сільському господарстві (16%), ринку нафти і газу (12%). При цьому на операції кредитування припадає всього 16% від загальної кількості операцій [11, с. 722].

Активізація участі України у процесах транснаціоналізації зумовлена пошуком нових ринків і напрямків диверсифікації діяльності з боку ТНК країн G7 (Франція, Німеччина, Італія, Японія, Великобританія, США, Канада), які, за даними глобального аналітичного звіту PricewaterhouseCoopers «Світ у 2050 році», відчувли вплив світової фінансової кризи набагато сильніше, ніж країни E7 (Китай, Бразилія, Індія, Індонезія, Мексика, Туреччина, Росія), внаслідок чого очікуються зміни у лідерстві країн за обсягом ВВП за паритетом купівельної спроможності (за умови збереження наявних тенденцій розвитку світової економіки),[4].

Висновки. Таким чином, в економіці України ТНК відіграють важливу роль у формуванні стратегії розвитку національної економічної системи. Напрями та перспективи розвитку економіки України і транснаціоналізація економіки держави вимагають активізації дій вітчизняних суб'єктів господарювання у процесі транснаціоналізації через залучення прямих іноземних інвестицій з боку світових ТНК і формування транснаціонального характеру бізнесу власних компаній. Саме транснаціоналізація може виступити економічним механізмом, який визначить нові пріоритети суспільного відтворення, цілі зовнішньоекономічної політики, особливості та умови участі країни у міжнародному поділі праці.

Для України процес входження у простір глобальної конкуренції засвідчує складність багатоаспектної взаємодії з іншими країнами, що передбачає необхідність мобілізації власного соціально-економічного та науково-технічного потенціалу при реалізації стратегії розвитку відповідно до «постіндустріальних» тенденцій.

Література

1. Гудим К. Транснаціоналізація як чинник глобалізації / К.Гудим // Вісник КНТЕУ. – 2014. – № 4. – С. 33–44.
2. Місце України за рейтингом “Ведення бізнесу 2017”. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://bg-law.com.ua>.
3. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>.
4. Офіційний сайт компанії PricewaterhouseCoopers (PwC). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.PricewaterhouseCoopers>.
5. Офіційний сайт Світового банку [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.worldbank.org/>.
6. Пенська І.О. Особливості впливу ТНК на економічний розвиток України / І.О. Пенська // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2015. – № 3(80). – С. 114–124.
7. Рейтинг економічних свобод: Україна найгірша в Європі [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org>.
8. Україна за рівнем корупції дорівнялася до Росії й Ірану [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua>.
9. Україна знаходиться в кінці рейтингу «відкритості бізнесу» [Електронний ресурс]. – 2016. – Режим доступу: <http://forbes.net.ua>.
10. Шнипко О. Транснаціональні корпорації та проблеми транснаціоналізації українського ринку/ О.Шнипко // Економіст - 2015. - №11. – С.38-45.
11. Чумак Н.В. Проблемні аспекти діяльності транснаціональних корпорацій в Україні / Н.В. Чумак // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2016. – Вип. 9. – С. 719–723.
12. The Global Competitiveness Report 2016-2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.weforum.org/reports>.